

כוח המלכות הרביעית שכוללת את כולם

ועוד ראה דניאל חיה רביעית, והיא (דניאל ז, ז): "מְשִׁנֶּה מִן כָּל חַיֹּתָא". וכבר אמרנו, כי דבר זה (כ)נגד מה שהאדם כלול מן אלו ג' דברים (= שיש כוח אחד שכולל את שלושת הכוחות), שהם: כוח גופני שיש באדם, ויש כוח נפשי, ויש לאדם כוח שכלי. ואין אלו כוחות מחולקות, שאם כן יהיה לאדם שלוש נפשות, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת הפרקים (הקדמה למסכת אבות פרק א). אבל יש באדם כוח משותף לכל אלו ג' חלקים ביחד (= הוא הכוח הרביעי בנפש), ואין כאן מקום זה לבאר, כי כך הם דברי חכמים בכל מקום, וביארנו זה בכמה מקומות³⁶⁸.

ואמרנו כי הדיבור מן האדם, מה שנקרא האדם "חי מדבר" - הוא הכוח הרביעי, אשר הוא כולל האדם בכל שלוש כוחות שלו, שנקרא כל האדם "חי מדבר". וזה מפני שהדיבור כולל כל הג' חלקים: כי הדיבור - על ידי הלשון, שהלשון הוא גופני. והוא צריך לפעול הדיבור - על ידי הנפש³⁶⁹, שהיא נפש פועלת. וכל דיבור הוא צריך גם כן אל השכל, שהרי הבהמה, שאינה שכלית, אין לה הדיבור.

ולפיכך כאשר השם יתברך העמיד ארבע מלכויות מושלים בעולם, ראוי שיהיו כפי ענין האדם, אשר אליו ראוי הממשלה. ולכך ראה דניאל חיה רביעית משונה מכל החיות, מפני כי חיה רביעית יש בה כל אלו ג' כוחות, והיא כוללת כל השלוש. אבל שלושת המלכויות הראשונות, כל אחד ואחד מהם - חלק אחד, רק המלכות הרביעית כוללת כולם.

ובמדרש (ויק"ר יג, ה): "עַל כֵּן הָפֵס אַרְיָה מֵעֵר" (ירמיהו ה, ו) - זו בבל, זְאֵב עֲרֹבוֹת יְשָׁדָדִים - זו מדי, נִמְרָ שֶׁקֶד עַל עַרְיָהֶם - זו יוון, כָּל הַיּוֹצֵא מִהֶנָּה יִטְרָף - זו ארם. למה? כִּי רְבוּ פִשְׁעֵיהֶם, עֲצָמוּ מִשְׁבוֹתֵיהֶם'.

'חֲזָה הָיִית וְאָרוֹ אֲחָרֵי כְנָמֵר' (דניאל ז, ו) - זו יוון, שהיתה מעמדת בגזירותיה ואומרת לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל. בְּאֵתֵר דְּנָה חֲזָה הָיִית

הערות - ילמד ענויים דרכו

368 איחוד כל כוחות הנפש באדם, שהוא הכוח הרביעי, הופך את האדם למה שהוא אדם. כי בכוחות הגוף - יש בעלי חיים חזקים ותקיפים יותר, וגם תאוות הגוף קיימות בהם יותר, כמו תאוות התשמיש בתרנגול ותאוות האכילה בחזיר ותאוות השינה בדוב. ובכוחות הנפש גם כן יש בעלי החיים את כוח הכבוד כמו האריה. וכוח ההשגה - הרי המלאכים גבוהים מהאדם ביכולת השגתם, אף לשיטת חכמי יוון. אבל שילוב כל הכוחות לצלם אחד מעלה את האדם ליתרון על פני כל הנמצאים. ואז מתגלה בו יצר השליטה על כולם: "וכבשוה, ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל החיה הרומשת על הארץ". רמז בזה דגת הים - שיש בהם תאוות אכילה ותשמיש ללא גבול, ועוף השמים - המלאכים השכליים, וכל החיה הרומשת על הארץ - שיש בהם ענייני הנהגה וכבוד.

369 הדיבור נצרך לכוחות הנפש שהרי אדם ללא כוחות של רצון (כמו אדם החולה בגופו או אדם הנמצא בדיכאון וחולי נפשי) - לא יהיה מסוגל לדבר. הדיבור הוא ביטוי לרצון האדם שהוא כוח נפשי.

בְּחֻזֵי לַיְלִיָּא וְאַרְו חִיּוּה רְבִיעָאָה דְּחִילָה וְאַיְמַתְנִי וְתִקִּיפָא וְתִרְאָא' (שם ז) - זו אדום. דניאל ראה שלושתן בלילה אחד, ולזו בלילה אחד. למה? רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש; רבי יוחנן אמר: ששקולה כנגד שלושתן. רבי שמעון בן לקיש אמר: יתירה (=בעלת כוח יותר משלושתן יחד).

מתיב רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש: 'בְּן אָדָם הִנְבֵּא וְהָךְ כֶּף אֶל כֶּף' (יחזקאל כא, ט). אמר ריש לקיש: 'וְתִכְפֹּל' כתיב³⁷⁰.

הרי לך מפורש הדברים שאמרנו, כי המלכות הרביעית שקולה כנגד כל השלושה מלכויות. ולכך ראה דניאל את שלושתן בלילה אחת, ומלכות רביעית בלילה אחר בפני עצמו.

ומה שריש לקיש סבר שהיא יותר שקולה משלושתן, דבר זה מפני כי כאשר יש בו שלושה, אשר יש בג' מלכויות, כל כוח יש לו סיוע מן השני. דוודאי שני אנשים שהם ביחד, ואחד הוא בלבד, אין האחד שקול כמו חצי השנים שהם ביחד, כי טוב השנים ביחד מן האחד. שהאחד הוא סיוע אל השני. ולפיכך אמר ריש לקיש, כי המלכות שהיא כוללת אלו השלושה, היא יותר מן אלו שלושה כאשר הם מחולקים שכל אחד ואחד בפני עצמו.

והקשה רבי יוחנן לריש לקיש, והכתיב: "בן אדם הך כף אל כף", ודבר שהוא מכה כף על כף על החידוש ופלא, ודבר זה נאמר כאשר ראה שיהיה עומדת מלכות הרביעית. ועל זה אמר "הך כף על כף", כי המלכות תקיף יהיה בעולם, שהמלכות הזו תהיה שקולה כנגד ג' מלכויות. ולכך אמר, "הכה כף על כף", כי הכף הוא ג' מלכויות, והכף השני בפני עצמו, הוא מלכות רביעית, שהיא שקולה כנגד ג' מלכויות, ולא יותר, שלא נזכר יותר, רק שיהיה מכה כף על כף.

ועל זה השיב ריש לקיש, "ותכפל" כתיב שם, כלומר שיהיה מכה שני פעמים כף על כף, שתהיה מלכות רביעית שקולה נגד שלושתן, ועוד יותר מן השלושה. וזה פלא יותר, ולכך אמר "ותכפל"³⁷¹.

הערות - ילמוד ענוים דרכו

370 יחזקאל כא, ט: "וְאִתָּה בֶן אָדָם הִנְבֵּא וְהָךְ כֶּף אֶל כֶּף, וְתִכְפֹּל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָּהּ, חֶרֶב חֲלָלִים, הִיא חֶרֶב חֲלָל הַגְּדוֹל הַחֲדָרָת לָהֶם". המהר"ל מסביר את המדרש לקמן.

371 רבי יוחנן הדגיש את הבלבול שיוצרת המלכות הרביעית. לפעמים היא באה בטענה של שמד דתי כמו השלישית, לפעמים בטענה של רדיפת כסף ומיסים, ולפעמים היא באה בטענה של שליטה וכבוד. וכן היה שבתחילה רק התערבה בענייני המדינה עד שביטלה את שלטון ישראל בארץ, ואחר כך השחיתה הרבה במיסים וברדיפת הממון וכל התאוות הגופניות, ולבסוף החריבה את המקדש ונאבקה בדת וגזרה גזרות שמד. על זה אומר ר"י שלא נטעה: היא באה בכל שלושת הכוחות יחד. אולם ר"ל הדגיש את השורש הכולל את שלושת הכוחות. כי באמת השמד, המיסים והשליטה בישראל אינם אלא הסימפטום לכוח עמוק ואחד המניע את כולם, כפי שיופיע בהמשך: הרצון לאבד כל דבר שאינו הם, שאין שום שולט ומושל מלבדם. הם רצו לאבד את ישראל ובכל פעם מצאו

מסלול 1: יום ד לפרשת וישב

מסלול 2: יום א לפרשת וישב

שאלות מנחות:

- ♦ מה מדגיש רבי יוחנן ומה מדגיש ריש לקיש בעניין המלכות הרביעית?
- ♦ מה הקשר בין כוח הדיבור, חטא לשון הרע והכפירה באלוהים?

הערות - ילמד ענוים דרכו

טענה אחרת כדי להתנכל ולהרוג ולהשמיד. משל למלך שרצה להכות את לעבדו ובא אליו ושאל אותו למה הוא עומד - והיכהו, למחרת כשהגיע העבד ישב ושאל אותו למה הוא יושב והיכהו. וביום השלישי עוד כשבא המלך שאל העבד מה המלך רוצה - שיעמוד או שישב, ואמר המלך: למה אתה שואל והיכהו.

מסלול 1: יום ד לפרשת וישב
מסלול 2: יום א לפרשת וישב